

Ewa Kluska-Jaškowiak

Uniwersytet Śląski w Katowicach

O mistrzu Wincentym i *Kronice polskiej* — między przeszłością a współczesnością

[A. BIEŁOWSKI: *O Mistrzu Wincentym Kadłubku i jego „Kronice”*.
Sandomierz 2015]

Po 143 latach od ukazania się w krakowskim czasopiśmie „Na Dziś”¹ zwartego artykułu autorstwa Augusta Bielowskiego na temat Wincentego Kadłubka i jego *Kroniki polskiej* Wydawnictwo Armoryka rozpoczęło serię wznowień tekstów naukowych tego autora, publikując najważniejsze prace w jego dorobku. W 20. numerze serii: Biblioteka Tradycji Słowiańskiej ukazało się wznowienie wspomnianego artykułu Bielowskiego *O Mistrzu Wincentym Kadłubku i jego „Kronice”*, który przez stulecia był dla mediewistów, szczególnie tych zainteresowanych postacią naszego kronikarza i jego dzieła, ważnym źródłem odniesień i przyczynkiem do wielu polemik.

Pod względem graficznym i merytorycznym wznowiony tekst Bielowskiego został wydany według edycji artykułu z 1872 roku, co oznacza, że nadal nie jest on wolny od błędów edytorskich. Wyraźną zaletą braku ingerencji w oryginał jest za to zachowanie XIX-wiecznej składni i licznych zwrotów współcześnie zapomnianych, które dają nam obraz stylu pisarskiego tego historyka.

W artykule złożonym z ośmiu korespondujących ze sobą części Bielowski postawił sobie za zadanie przedstawienie XIX-wiecznego stanu badań na temat zagadnień oscylujących wokół postaci autora *Kroniki* i jego wiekopomnego dzieła. Dlatego w częściach pierwszej i drugiej wywodu historyk zawarł ustalenia w sprawie genealogii mistrza Wincentego, losów jego kariery naukowej i duchowej, a także przedstawił, słabo oświetlone przez źródła historyczne, koleje życia kronikarza po ustąpieniu ze stolicy biskupiej.

¹ A. BIEŁOWSKI: *Wyniki badań najnowszych o Mistrzu Wincentym Kadłubku i jego „Kronice”*. „Na Dziś” 1872, t. 1.

Interesujące z naukowego punktu widzenia są spostrzeżenia Bielowskiego na temat filiacji pochodzącego z XV wieku przydomka „Kadłubek”, z którym po dziś dzień identyfikuje się mistrza Wincentego. Zdaniem autora omawianego artykułu oraz wielu innych historyków, „Kadłubek” wywodzi się od zniemczonej formy imienia ojca Wincentego, Bogusława, która w starej niemczyźnie brzmieć miała „Kottlob”². Co ciekawe, mimo tak uzasadnionej przez Bielowskiego filiacji, autor ostatecznie zrezygnował ze stosowania tego przydomka w dalszej części artykułu i powołując się na tradycję współczesną naszemu kronikarzowi, nazywał go konsekwentnie: mistrzem Wincentym.

Na szczególną uwagę czytelników zasługuje trzecia część rozprawy Bielowskiego, na którą składa się rozległa analiza porównawcza wszystkich znanych historykowi rękopisów *Kroniki*, poczynsz od Kuropatnickiego pergaminowego petersburskiego aż po folianty zachowane w Bibliotece Ossolińskich³. Takie zestawienie jest wyjątkowo cenne dla historyków zainteresowanych treścią dzieła mistrza Wincentego. Pozwala ono na naukowe opracowanie wszelkich przeobrażeń wewnątrztekstowych kroniki, które dokonały się na przestrzeni epok. Ponadto informacje na temat dokładnej lokalizacji przywołanych rękopisów i liczne wzmianki związane z ich strukturą są dowodem rozległej wiedzy Bielowskiego na temat tych tekstów i mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych badań nad środowiskiem intelektualnym kopistów powielających dzieło Wincentego Kadłubka.

Niewiele miejsca poświęcił Bielowski w swym artykule ustaleniom związanym z określeniem ram czasowych powstawania poszczególnych części *Kroniki*. O wiele większym zainteresowaniem autora cieszyły się za to zagadnienia dotyczące konceptu narracyjnego wykorzystanego w kronice, a także źródeł inspiracji mistrza Wincentego i dowodów wyjątkowej erudycji naszego dziejopisa. W siódmej części recenzowanego artykułu autor dokonał rozległej analizy formy dialogowej zawartej w *Kronice*. Z perspektywy badawczej istotny jest fakt, że Bielowski podał w wątpliwość autentyczność dysputy prowadzonej między arcybiskupem gnieźnieńskim Janem a Mikołajem, biskupem krakowskim. Tym samym autor wykazał, że zastosowany w dziele mistrza Wincentego dialog może być jedynie zmyśleniem, formą literacką, wykorzystywaną przez twórców od czasów antycznych. Na potwierdzenie tej tezy, Bielowski przywołał dialogi Cyserona, które w wiekach średnich często były przedmiotem naśladownictwa. Zestawiając je z tekstem *Kroniki*, autor stwierdził, że

² Na bezpośredni wywód przydomka „Kadłubek” od imienia lub wyglądu ojca Wincentego wskazywali m.in. Jan Dąbrowski, Klemens Świątek, Aleksander Tyszyński czy Henryk Zeissberg. Por.: J. DĄBROWSKI: *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480)*. Wrocław 1964, s. 72; K. ŚWIĄTEK: *Błogosławiony Wincenty Kadłubek. Życie — kult — modlitwy*. Warszawa 1985, s. 8; A. TYSZYŃSKI: *Wincenty Kadłubek jako pisarz*. W: IDEM: *Wizerunki polskie: zbiór szkiców literackich*. Warszawa 1875, s. 20; H. ZEISSBERG: *Dziejopisarstwo polskie wieków średnich*. T. 1. Warszawa 1877, s. 67.

³ A. Bielowski po raz pierwszy opublikował taką analizę porównawczą w roku 1850. Por. A. BIEŁOWSKI: *Wstęp krytyczny do dziejów Polski*. Lwów 1850, s. 125—155.

mistrz Wincenty, podążając śladami Cyncerona, mógł wykorzystać elementy fikcji do przeprowadzenia wywodu na temat genezy narodu i państwa polskiego. Bielowski zauważył jednak, że biorąc pod uwagę ilość środków stylistycznych zastosowanych przez naszego kronikarza i dwuznaczność przekazywanych przez nie treści, można także uznać, że zmyślenie w dziele Wincentego ogranicza się jedynie do przedstawienia w formie dialogowej wszystkich tych rozważań, które pozyskał od swych poprzedników i uczonych jemu współczesnych.

Wyjątkowo szeroko został omówiony przez Bielowskiego aspekt źródeł i tradycji literackich, które stały się dla Wincentego Kadłubka inspiracją do stworzenia swego dzieła. Na dowód tych działań Bielowski przywołał konkretne przykłady z tekstu kroniki. Co istotne, autor dostrzegł w dziele polskiego kronikarza wpływy tak wielu antycznych i wczesnośredniowiecznych twórców, że na kartach artykułu sporządził ich rozległy wykaz. Wśród 28 sylwetek uczonych wymienionych przez Bielowskiego znajdziemy filozofów, pisarzy i wielkich mówców, takich jak: Boecjusz, Cynceron, Demostenes, Diogenes, Horacy, Justyn, Lukan, Owidiusz, Salustiusz, Seneka czy Wergiliusz. Znajomość ich twórczości i wykazanie odpowiednich ustępów z *Kroniki*, w których dziejopis inspirował się dziełami klasyków, świadczy o wyjątkowej erudycji nie tylko mistrza Wincentego, lecz także samego Augusta Bielowskiego.

Największe kontrowersje w recenzowanym artykule wywołuje część ósma wywodu Bielowskiego, w której przeprowadził rozważania celem ustalenia autorstwa *Kroniki*. Na podstawie przytoczonych przez niego wyimków z treści dzieła oraz wzmianek z niektórych rękopisów kroniki historyk uznał za możliwe, że autorem tekstu *Kroniki* był nie mistrz Wincenty, lecz biskup krakowski Mateusz, jeden z interlokutorów prowadzonego w dziele dialogu. Duchowny ten, zaznajomiony z dworem piastowskim i wyniesiony na stolicę biskupią przez najstarszego z synów księcia Bolesława Krzywoustego, mógł, zdaniem Augusta Bielowskiego, być twórcą całego tekstu kroniki, czego dowodzić miałyby m.in. fragmenty dotyczące wydarzeń współczesnych Mateuszowi, tj. porwania księcia przemyskiego Wołodara przez Piotra Włostowica oraz rzezi w Wiślicy z roku 1135. Okoliczności i przebieg tych zdarzeń nie mogły, według Bielowskiego, być bliskie samemu Wincentemu, stąd przypuszczenie historyka, że rozważania biskupa Mateusza zostały przejęte przez Kadłubka, który wprowadzając modyfikację w pierwotny tekst, stworzył powszechnie znaną i cenioną po dziś dzień *Kronikę*.

Znakomitą puentą omawianego artykułu Bielowskiego jest ostatni rozdział tego tekstu poświęcony zaletom i wadom kroniki Wincentego Kadłubka. We fragmencie tym autor dokonuje subiektywnej oceny *Kroniki*, trafnie uznając ją za księgę, która z założenia służyć miała kształceniu przyszłych pokoleń. O jej niepowtarzalnym kunszcie literackim świadczyć miał, zdaniem Augusta Bielowskiego, sam prolog tego utworu będący wyraźnym *exemplum* dla czytelników. Na potwierdzenie swego stanowiska autor wskazał także liczne przykłady z literatury klasycznej, kom-

pilacje genealogiczne powstałe w oparciu o podania tracko-ilirskie⁴, a także wyimki z dzieła Galla Anonima. Obok tak rozległej argumentacji wysoko wartościującej kronikę Kadłubka Bielowski zaprezentował także wady, których nie ustrzegł się kronikarz, takie jak: nadmierna dbałość o formę zamiast o treść dzieła, manipulowanie faktami historycznymi, brak konsekwencji w stosowaniu dialogu (widoczny w księdze IV *Kroniki* Wincentego) czy nadmierne wywyższanie możnych, bliskich Kazimierzowi II Sprawiedliwemu. Mimo przywołanych zalet i wad *Kroniki*, Bielowski doszedł w swym artykule do ważnej konkluzji: uznał on kronikę mistrza Wincentego za jeden z najznakomitszych pomników polskiego kronikarstwa⁵.

Niewątpliwie wznowienie słynnego artykułu Augusta Bielowskiego, który od stuleci był punktem odniesień dla mediewistów zainteresowanych dziełem Kadłubka, przyczyni się do nowych, szczegółowych analiz zagadnień przywołanych przez XIX-wiecznego historyka, które w świetle aktualnej wiedzy o *Kronice polskiej* mogą stanowić odpowiedź na wiele kwestii wziętych pod rozwagę w omawianym artykule. Polemiczny charakter wyводу Bielowskiego i tezy wysuwane przez niego wprost obligują historyków do zgłębienia przywoływanych treści i opracowania własnego stanowiska w sprawach związanych z sylwetką kronikarza i jego dzieła. Z tych powodów artykuł ten to lektura obowiązkowa nie tylko dla badaczy dzieła mistrza Wincentego, lecz także dla wszystkich zainteresowanych recepcją wpływów klasycznych w średniowiecznym kronikarstwie, którego znakomitym przykładem jest właśnie *Kronika polska* pióra Wincentego Kadłubka.

Bibliografia

BIEŁOWSKI A.: *Wstęp krytyczny do dziejów Polski*. Lwów 1850.

BIEŁOWSKI A.: *Wyniki badań najnowszych o Mistrzu Wincentym Kadłubku i jego „Kronice”*. „Na Dziś” 1872, t. 1.

DĄBROWSKI J.: *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480)*. Wrocław 1964.

Kronika Dzierzwy. Wyd. i oprac. K. PAWŁOWSKI. Kraków 2013.

ŚWIŻEK K.: *Błogosławiony Wincenty Kadłubek. Życie — kult — modlitwy*. Warszawa 1985.

TYSZYŃSKI A.: *Wincenty Kadłubek jako pisarz*. W: A. TYSZYŃSKI: *Wizerunki polskie: zbiór szkiców literackich*. Warszawa 1875.

ZEISSBERG H.: *Dziejopisarstwo polskie wieków średnich*. T. 1. Warszawa 1877.

⁴ Z podań tracko-ilirskich powstała *Kronika Mierzwy* (Dzierzwy), z której prawdopodobnie mistrz Wincenty zaczerpnął wybrane wątki do *Kroniki polskiej*. Por. *Kronika Dzierzwy*. Wyd. i oprac. K. PAWŁOWSKI. Kraków 2013.

⁵ Por. A. BIEŁOWSKI: *O Mistrzu Wincentym Kadłubku i jego „Kronice”*. Sandomierz 2015, s. 288.